

վեց օր վրանի տակ քառանդին պահե-
լէն յետոյ, խառնա Ռեդրաբի համ-
բաւաւոր յոյն վաճառականը զիրենք
առնելով քաղաքապետին քով կը տա-
նի, որուն յանձնարարական գրութիւն-
ներ ունէին Ղիտտէն: Այնմասայդ
քաղաքապետ Պէյը մեծ պատուով կ'ըն-
դունի զիրենք, և նոյն երեկոյն փա-
ռաւոր հացիկերոյթ մի կուտայ. և հե-
տեւեալ օրը յատուկ զապթիէով ի
Քատէլա կը իրկէ զիրենք ամենայն
հանդատութիւն, ուսկէ անդին, ինչ-
պէս ըսինք՝ 17 օր է, և ուղտերու կա-
րաւանով կ'երթուի: Աորին Վերա-
պատուութիւնը խիստ մեծ գոհունա-
կութիւն ցոյց կուտայ և շնորհակալու-
ղգացմամբ կը յայտնէ վերոյիշեալ խա-
ռաճա Ռեդրաբի մարդատիրութիւնը,
որ քարանձինան եղած ժամանակնին
հին գօր ամբողջ իրենց բոլոր պիտոյքն

հոգացեր է թէ ի պատիւ երեսոց մեր
նախրակոյց, և թէ մեծապատիւ հիւ-
պատանի Անդղից օր ի Ղիտտէ, ուս-
կէ յանձնարարական գրութիւններ ու-
նէին: Ամանապէս մեծ շնորհակալու-
թիւն ցոյց կուտան Քարանձինայի տե-
սուչ մեծապատիւ Ֆիլիպ Ալեքսան-
պէկէն, որ իւր մարդատիրութիւնէն ի
զամքարանձինայի սովորական տուր-
քին ալ չընդունիր:

Այսպէս ուրեմն մեր Վերապատիւ
Նախրակին և իւր ընկերաց ճանաչ-
արհորդութիւնը մինչեւ ի Հապե-
շու երկիրը սոք կոխելնին յաջողու-
թեամբ եղաւ. կը յուսամք որ ասու-
ռաճային նախախնամական Վթու-
թիւնը իրենց նախրակութիւնն ալ
նպատակին համեմատ կը պտակէ, ի
պատիւ ընդհանուր Ազգիս:

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲԱՅ ՊԱՆՈՒՅ ՍԵՓԱՄԱՆՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

ԵՂԻՑԻ ԼՈՅՍ

(Հարանախրութիւն տես թիւ 7:)

* Երբ փրուղ (1) Հայուն ձեռքը Անտիոք քաղաքը
Տարենայ իշխան Բոհեմոնտի յանձնաւեցաւ (1098)
Փաւերք ար Շարդըր Ուրբանոս Բ Պապին այսպէս կը
գրէր. «Հատ լաւ կարողացանք մենք նուաճել զթուր-
քերն... բայց Յունաց, Հայոց, Ասորաց ու Յակո-
բիկանց հերետիկոսութեանց դէմ անբաւական զբա-
նուէցանք»: Պարսն ար Հոսի Ամալֆիտեանց վերայ
խօսելով Գոսթըրթոյ Բույեանի պատմութեան մէջ
կը ծանուցանէ թէ, «Ամալֆիտեանք 1048 թուա-
կանին՝ Եգիպտոսի Սուլթաններէն... հրաման ըս-
տացան Երուսաղէմէ մէջ մատուռ մի շինելու և բոս-
րախնական ծիօն պատարագ մատուցանելու. այս

Frat Lux !...

(Suite, voir page 114.)

«Après la prise d'Antioche (1098) livrée à Bohémond prince de Tarente, par l'Arménien Phirous, Foulcher de Chartres, écrivait au pape Urbain II: «Nous avons en effet bien pu dompter les Turcs et... mais nous sommes restés impuissants contre l'hérésie des Grecs, des Arméniens, des Syriens et des Jacobites». Le baron de Hody, en parlant des Amalfitains, dans son histoire de Godefroid de Bouillon, nous fait savoir que, «Les Amalfitains, en 1048, obtiennent des Sultans d'Egypte... la

(1) Փրուղ կամ Պերուղ, ինչպէս իւր անունն ալ
կը ցուցնէ, և ինչպէս Աղադիարաճ կը հաստատէ,
Պարսիկէն ազգաւ և ոչ Հայ, և Անու Կոնստան է
միայն որ կը սնդէ Հայ բնույթ, որ չկրնար Աղադա-
յի հեղինակի մի չափ հաստատութիւն ունենալ: Եւ
բրիտանաց լինելն և իւր հաւանքն ուրանալը աւե-
րկենթադրութիւն և քան տուեղութիւն:

(1) Phirous ou Beros était Persan d'origine, et non pas Arménien, comme atteste sa dénomination, et comme affirme aussi Abulfarage. Anne Comnène est le seul qui prétend, qu'il était Arménien. Un chronologiste grec ne peut être préféré à un historien Arabe dans les relations appartenantes à l'histoire arabe. C'est une supposition aussi de prétendre que, Phirous était chrétien, et qu'il avait abjuré sa religion.

մատուռը լաթինացի սուրբ Աստուածածնի մատուռ կոչուեցաւ՝ որպէս զի լատին արարողութեանց չհետեւող էին զեղեցիներէն զատուի ու Յովհաննէս Խոնիէրի ժամանակացիր Ս. Բերդինի, զի իւր մասն Դ. էրեւ 625 կը յարէ. « Գաորֆրոս Բալթանի գաղէն յառաջ Զեյնք և Ասորի սուրբ տարով հրաման առին սուրբ Գերեզմանի բարձրաբար բնակելու, և ուրովհետեւ լատինք (ուխաւորք) հեթոտածողաց հետ հաղորդութիւն ընելու պարտաւորաւ բնադառն խիտա կը վստանային. բանի մի Ամարֆիտ վաճառականք, եւսցին. . . ու Այս խօսքէս կը հասկընամք որ Ամարֆիտանք չէ թէ ըստ լատինաց ծխի պատարագ մատուցանելու համար սուրբ Աստուածածնի մատուռը շինեցին, այլ Զեյնք և Ասորի հեթոտածողաց հետ հաղորդութիւն ընելն իրենց գծարը գաղաւն համար: Հոս Հայոց անունը չտայր, զոր Ասորիաց վերայոր խօսեցած ժամանակ տուած էր, այլ միայն Զեյնք և Ասորի կարգաւորաց համար կը խօսի, և Ասորի ըսածն ալ բուն երկրացիքը պիտի խմանամք, ուրոնք այլ և այլ ազանդեցաւ կը բաժանուին՝ բաց ի յունական և լատինական ազանդներէն, որոնք այն ժամանակ քրիստոնէութիւնը կը տարբարժանէին, և կարելի է որ մէկ մասն ալ Հայք էին: Այսպէս ուրեմն 1048 ին յունական և լատինական ազգերը ստուգապէս ներկայ էին Երուսաղէմի մէջ ի ձեռն Զուռնայ և Լատինաց, և միւս ազգերն ի ձեռն Ասորից՝ իրենց ծխովը, այսու ամենայնիւ պէտք է նկատել որ Հայերը (խաչակրաց) իշխանութեան առջի տարիներէն ի վեր կը յիշատակուին նոր Թագաւորութեան գաղափարացրին (1) մէջ, ինչպէս կը կարգացուի Յովհաննէս Իրեկինի գրքին մէջ, տարգրութիւն Թամասիէրի, հետագայ եղանակաւ. « Հայոց արքեպիսկոպոսն, որ է Թագաւորութեան մէջ (այսինքն Երուսաղէմի) ունի իւր ձեռքին տակ երկու եպիսկոպոս ու Մէկ արքեպիսկոպոս մի և երկու, և պիսկոպոս անտարակոյս հաստատ բնակութիւն (այսինքն արքեպիսկոպոսարան մի) և առաջնունէ հոն բրնակութիւն ունենալ կենդանակէն, և ինչուն այնպէս չպիտի բլլայ, միայն ալ էկեղեցին չէ որ պէտք է քաշեր բերեր բոլոր աշխարհին քրիստոնէական այն տեղ ուր Քրիստոսն ոտքերն կոխեցին, մեծին Կարգաւ ժամանակէն չկային լատինք Երուսաղէմի մէջ հաստատուած՝ սուրբ Աստուածածնի (որ է այժմ Զովհիմ Աննա) հիւրանոցն ընդ առնելու լատիններէն խօսող ուխտաւորները: Հայոց ուխտաւորներն ալ և կամ ժամանակ իրենց կրօնաւորաց կողմէն հիւրընկալութիւն չպիտի ընդունէին: Սոյնպէս ալ Ասորի որի մէջ խաչակիրներն առաջ Հայ կրօնաւորաց խումբ մի հաստատուած պէտք է լինէլ:

« Բաժուլա՝ Երուսաղէմի պատմութեան Ա. ԳԼ. Խաւն մէջ կ'ըսէ. « 1144 ին Երուսաղէմի խոյուարութեան մէջ արեւմտեան ազգաց հետ միասին կ'այգրէին Ասորիք, Զեյնք, Հայք. . . և շատ անգամ մեր զօրաց հետ միասին կը պատերազմէին ու Հայք պէտք է որ մեծագոյն մասամբ զանուած բլլան. . .

« Ասորիք, զորս շատ աղէկ կը տարբարէ Զավր

permission d'établir à Jérusalem une Chapelle, où l'on pût célébrer l'office divin, selon le rite de l'Eglise latine, cette chapelle prit le nom de Sainte Marie des Latins, pour la distinguer des autres Eglises, qui ne suivaient pas le rite latin. Le Johannis Imperii Chronicon St-Bertini, cap. XII part. IV, p. 625 ajoute: «Avant l'arrivée de Godefroid de Bouillon, les Grecs et les Syriens obtinrent, moyennant tribut, de demeurer aux alentours du Saint Sépulchre, et comme les Latins (pèlerins) supportaient avec peine l'obligation de communiquer avec les schismatiques, certains marchands d'Amalfi etc.....» ce qui nous explique que les Amalfitains ne construisirent pas Sainte Marie Latine pour y officier selon le rite latin, mais pour n'avoir pas à supporter l'obligation de communiquer avec les schismatiques Grecs et Syriens. Ici on ne nous parle pas des Arméniens, que nous avons trouvés à Antioche, il n'y a que le clergé Grec et le Syrien; mais le Syrien, d'abord, est l'indigène, et se partage dans les différentes sectes, autres que la Grecque et la Latine, qui subdivisaient alors le Christianisme, il pouvait en partie représenter les Arméniens. Ainsi en 1048, les nations Grecque et Latine, étaient positivement représentées à Jérusalem par des Grecs et des Latins, et les autres nations par les Syriens de leur rite; cependant il faut remarquer que les Arméniens, dès les premières années de la conquête se trouvent cités dans les Assises du nouveau Royaume, d'après le livre de Jean d'Idelin, édition de la Thaumassière, de la manière suivante: «L'Archevêque des Arméniens, qui est dans le royaume, a deux suffragants». Un Archevêque et deux Suffragants, indiquent sans aucun doute un établissement solide et antérieur; et pourquoi cela ne serait-il pas? L'Eglise unie n'attirait-elle pas les Chrétiens de toute la terre, sur le sol foulé par les pieds du Sauveur? N'y avait-il pas à Jérusalem des Latins établis dès le temps de Charlemagne, pour recevoir à l'hospice de Sainte Marie (Sainte Anne) les pèlerins qui parlaient la langue latine? Les pèlerins Arméniens ne devaient-ils pas être reçus par des Religieux de leur nation? Aussi bien qu'à Antioche le clergé national Arménien devait s'y trouver avant les Croisés.

«Poujoulat histoire de Jérusalem Ch. XXXI, nous dit encore: «En 1141 vivaient avec les Occidentaux dans le royaume de Jérusalem les Syriens, les Grecs, les Arméniens... et ils combattaient souvent à côté de nos guerriers». Les Arméniens devaient s'y trouver en grand nombre!.....

«Les Syriens, si bien décrits par Jacques de Vi-

Վիդրի դ. Խ. օր աւուր կ'աւելնային ինչպէս որ
 քննենք եւս մասնաւոր ազգ ու գաւառութիւն կը կազ-
 մէին, և զիրենք ներկայացնողն էզան բնիկ Ասոր-
 ւոց կրօնաւորները: Եւ զայն ասանք, որ այն ժամանա-
 կէն ի վեր Պաւղոսի բնիկ քրիստոնէականն կը
 ներկայացնէին, խաչակրաց միակէն յետոյ ինչպէս
 կ'ըսէ Ռիկորդատ, «Ասորիք, Խաւորք, Զքմք,
 Հայք, Վիրք և Մարոնիք ճանչուեցան իբրեւ հը-
 պատակ Սուրբանին, և ստացան դրամով սուրբ Ես-
 րայիլեան եկեղեցին ու Հոս ազգայնութեանց զանա-
 զանութիւն կայ, բայց ոչ ծիսից, և զանազան քրիս-
 տոնեաներն լաւ որոշելու համար՝ Փապրիկի այն նիւ-
 թիս վերայ խօսեցա՞մք պետք է աչքէ անցնել, որ
 ուրիշ ազգաց հետ կը յիշատակէ նաեւ «Հաղէշ-
 ներն ու Եւդայեանք ու Եւդայեանք են բնիկ կրօ-
 նաւորք և ոչ Հրէաներն, որոնց տեղն անցան քրիս-
 տոնեայք Եւդայաւորանի մէջ»:

«Արեւելեան Բշխման հեղինակ Պ. Միշաս
 իւր 118 էրորդ նամակին մէջ պատկեր գրած էր. «Երբ
 1187 թուականին Սալաէտին Քրիստոսի քաղաքն
 (Երուսաղէմ) առաւ, Եսրայիլեան եկեղեցին միայն
 խաչակրացից ձեռքը մնաց ու Սուրբ Յակոբայ եկե-
 ղեցին եւս այս պատիւն ունեցաւ, որ ոչ դպրոց և
 ոչ միկիթ է դաւ խաչակրաց ձեռքը, և աստուածային շը-
 նորհք մի էր այս՝ որ հրաշքի քոյց արուցեաւ ըստ
 աւանդութեան Հայոց, և Հայոց ազգը կամ կ'ըրբ
 յետ այնորիկ դարձեալ իւր ձեռքն ունեցաւ զայն
 առանց ամենեւին ուրիշ ազգ մի կամ միարանութիւն
 մի կարող ըլլալու անոր իրաւանց վերայ վիճելու ու»:

ԳԱՌԼՈ ԿՈՒՐՄԱՆԻ

Ի յաջորդէ:

try, Ch. LXXIV, devenaient de plus en plus cha-
 que jour eux aussi, nation et secte spéciale, et fu-
 rent représentés par un clergé originaire de la Sy-
 rie proprement dite les Judéens, depuis lors devant
 représenter les Chrétiens indigènes de la Palestine,
 en effet au départ des Croisés, d'après Ricobaldo:
 «Les Syriens, Coptes, Grecs, Arméniens, Geor-
 giens, et Maronites se reconnurent sujets du Sul-
 tan, et obtinrent à prix d'or, l'Eglise du Saint Sé-
 pulcre». Ici il y a différence de nationalités et non
 de rites; pour mieux distinguer les différents Chré-
 tiens, c'est Fabri qui cite à ce propos avec les au-
 tres: Les «Abyssins et les Judéens», Judéens, cler-
 gé indigène et non les Juifs ou Hébreux, rempla-
 cés par les Chrétiens dans la Judée.

«L' auteur de la Correspondance d'Orient, Mon-
 sieur Michaud, dans sa lettre 118e écrivait: «Lors-
 qu'en 1187 Saladin s'empara de la cité du Christ,
 l'Eglise de la Résurrection fut le seul Sanctuaire
 de Jérusalem qui resta au culte de la Croix». Le
 sanctuaire de Saint Jacques partagea cet honneur,
 il ne devint ni Ecole ni Mosquée des Musulmans,
 par faveur divine manifestée par un miracle, dit-
 on, d'après une tradition arménienne; et la nation
 arménienne, ou son clergé, continua de le possé-
 der sans que jamais aucune autre nation, ou cler-
 gé ait pu lui en disputer le droit.

CARLO GURMANI.

Sera continué.

ԼԱԳՅԻՆ ԵՐԱԺՆՈՒԹԻՒՆ:

(Հարունակութիւն, տես թիւ 7):

Մարդոյ հոգւոյն ու սրտին վերայ երաժշտու-
 թեան բրած ներգործութիւնը, թէ՛ ըստ եղանակին
 և թէ՛ առաւելագոյն ըստ իմաստին և զգացման եր-
 գողին, էրիւս տեսակի կը բաժնուի. Ա. պարզ ու
 վիճակ, որ մարդոյ սիրտը կը կրթէ և կ'աշխատեցնէ,
 և այս նպատակին միայն պէտք է ծառայէ և եկե-
 ղեցական երաժշտութիւնը, ինչպէս կը սահմանէ և
 Լամբրանային, Եղանակաց վայելուչ քաղցրութեամբ,
 երաժշտական նուագաց ազդեցութեամբ, հեշտաբար
 երգելով հեռացուցանել լաւութեան մտքն ստա-
 նայական խորհրդոց սրկածները, մարմնական զբաղ-
 մանց յիշատակները, քանից, կ'ըսէ, չկայ բան մը որ
 երգելու ձայնին չափ կարող ըլլայ յեղաշրջել մեր
 կամքը յարմարութիւն կամ ի տրամաթիւն, երբ
 զեւթէն ի վեր, և եկեղեցին անոր համար ըն-
 դունած և երաժշտութիւնը, այսպիսի երգոց հընչ-
 մանքն ունին զօրութիւն, և կարող են ընդհատու-

յեալ զարթունացնել ու մարդկ պատրաստել մեր միտ-
 քը առ բարձրագոյն տեսութիւն, առ ի տեսնուին
 շնորհին, և յափշտակեալ զբաղեցուցանել յաստա-
 ծային, (տես մանկամաս, Լամբ, մեկն, պատմ. ապ.
 Երուսաղէմ, էջ. 33. 157. 159), Եւ Բ. թող ու
 մեղի, որ զմարդ կը թմբեցնէ ու բարբր մեղի
 կ'ընէ, ինչպէս կը նկարագրէ Ֆէնէլըն. «Երբք Մեն-
 տոր և զերաժշտութիւն թող և մեղի, որ ազակա-
 ներն զմանկտին, ըստ նմին օրինակի և զսպանդարու-
 մեական նուագն արգել խափա որ ոչինչ անընդ-
 հատ ի զինուոյ արեւելուցանէ և լիւր և մեղի ըզ-
 քարս գործէ, և ամբողջաց զերաժշտութիւնն ի մեհ-
 եան և ի տօնախմբութիւն զից և զիւցալանց, որք
 չ'ընաղ առաքինութեց կային օրինակք ու (Վիրք մ Բ):»

Հաս տեղ բնականաբար կ'առիպուինք անհարկել
 թէ արդեօք մեր ներկայ եկեղեցական երաժշտու-
 թիւնն ալ վերջիվերջ նպատակին կը ծառայէ, որքե-
 ոք երբ ըլլուի, թէ մեր եկեղեցական երաժշտութեան
 մէջ ալ մուտ գտած չ'են Մենտորի խափա արդիւր
 նուագներուն նմանք, թէ արդեօք շատ անգամ